

РОЗДІЛ 2 МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 81-116.3:811.581.11+367.7

МОДАЛЬНА ЧАСТКА 呢 У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

MODAL PARTICLE 呢 IN MODERN CHINESE: FUNCTIONAL AND SEMANTIC ASPECT

Любимова Ю.С.,
*кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри китайської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

Статтю присвячено вивченню функціональних і семантичних особливостей модальної частки 呢 в сучасній китайській мові. У статті проаналізовано специфіку досліджень модальної частки 呢 в китайському мовознавстві, а також її основні функції й функціонування як маркера взаємозв'язку людської свідомості з мовними формами в сучасній китайській мові.

Ключові слова: модальна частка, китайська мова, функціональний аналіз, категорія модальності, модальний модифікатор.

Статья посвящена изучению функциональных и семантических особенностей модальной частицы 呢 в современном китайском языке. В статье проанализирована специфика исследований модальной частицы 呢 в китайском языкознании, а также ее основные функции и функционирование как маркера взаимоотношений человеческого сознания с языковыми формами в современном китайском языке.

Ключевые слова: модальная частица, китайский язык, функциональный анализ, категория модальности, модальный модификатор.

The article deals with the study of the functional and semantic peculiarities of modal particle 呢 in modern Chinese. The article analyzes the specificity of research of modal particle 呢 in Chinese linguistics, as well as its basic functions and functioning as the marker of interconnection of human thinking and language forms in modern Chinese.

Key words: modal particle, Chinese, functional analysis, category of modality, modal modifier.

Постановка проблеми. Лінгвістика на сучасному етапі зацікавлена у вирішенні великої кількості питань, пов'язаних із міжлюдською комунікацією. Услід за парадигмальною переорієнтацією лінгвістичних учень та утвердженням антропоцентричної лінгвістики у центрі лінгвістичних розвідок перебуває людина – суб'єкт, що мислить, розмірковує, має певні почуття й емоції. Зважаючи на те, що людина є активним суб'єктом пізнання, мова є одним з інструментів її пізнання навколишнього світу.

У контексті дослідження мови як інструменту пізнання навколишнього середовища на особливу увагу заслуговує категорія модальності – комплекс актуалізаційних категорій, які з погляду мовця характеризують відношення змісту висловлення до дійсності. За деякими дослідженнями [1, с. 33], мови світу можна умовно членувати на «модальні» і «немодальні», тобто такі, де модальний чинник відповідно має і не має ключового

значення. У китайській мові модальний чинник достатньо активно задіяний і має певну систему експліцитних й імпліцитних засобів її реалізації у мовленні.

У сучасній китайській мові велика увага мовознавців зосереджена на дослідженні мовних явищ і того, як вони імплементуються в мовленні, їхніх функцій і семантичних особливостей. Структурні дослідження, на жаль, не можуть задовольнити усі потреби сучасної лінгвістики, тому функціональний аналіз дозволяє проаналізувати та вивчити, як та чи та функція реалізується в мовленні на різних мовних рівнях. Ми розуміємо функціональний підхід як такий, що зумовлює вивчення об'єкта з погляду його функцій, закономірностей його функціонування, його зв'язків із навколишнім середовищем тощо.

Таким чином, досліджуючи категорію модальності, ми розглядаємо її як функціонально-семантичне поле, яке складається з центральних

і периферійних засобів її реалізації у мовленні. У китайському мовознавстві найбільшу увагу приділено дослідженню таких модальних модифікаторів, як модальні дієслова, модальні прислівники, модальні частки тощо.

Модальні частки в сучасній китайській мові, оформлюючи речення загалом і надаючи додаткового модального значення пропозиції, є особливим класом у системі частин мови в китайській мові й потребують подальшого детального дослідження. Деякі частки, як, наприклад, 呢 *ne*, мають доволі широкий спектр використання. Люй Шу Сян (吕叔湘) пояснює таку універсальність частки 呢 *ne* тим, що «не існує жодного речення, яке не можна було б оформити за допомогою частки 呢 *ne*», і таке використання зайвий раз свідчить про те, що «китайці всюди в живому мовленні часто використовують емпфузу» [2, с. 240–243].

Таким чином, детальне вивчення системи модальних часток загалом і її окремих елементів дозволить зрозуміти особливості світосприйняття і способу мислення китайського етносу, а також того, як це відображається у сучасній китайській мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі існує чимало праць, присвячених дослідженню модальних часток у сучасній китайській мові, проте вони переважно мають фрагментарний характер і є структурно спрямованими. Наприклад, Лю Юе Хуа (刘月华) у своєму дослідженні [3, с. 410–430] розглядає лише основні модальні частки, зосереджуючи увагу на їхніх функціях у певних типах речень.

Фан Юй Цин (房玉清) досліджує структурні особливості основних модальних часток, а також аналізує 9 типів «модальності» (语气 / mood / tone), надаючи їхню класифікацію, і те, якими модальними частками реалізується кожен із 9 типів у мовленні [4, с. 605–653].

На нашу думку, крім структурно-семантичних особливостей, сучасні дослідження модальних часток в сучасній китайській мові мають також торкатися аналізу глибинного зв'язку когнітивних структур людської свідомості з мовними формами, взаємовпливу мови та мислення.

Проблемами аналізу модальних часток займалися Ч. Лі та С. Томпсон, вони досліджували їх як такі, що знаходяться в кінці речення (*sentence-final particles*), мають нейтральний тон, здебільшого вживаються в усному мовленні чи в письмових джерелах, що містять чи відображають текст розмови [5, с. 238]. Виокремлюючи такі модальні частки, як 啊 / 呀 *a / ya*, 了 *le*, 呢 *ne*, 吧 *ba*, 咯 *ou*, 吗 *ma*, автори наголошують на тому, що існують

певні труднощі у трактуванні семантичних і прагматичних функцій модальних часток, і лінгвістам доволі складно надати характеристику кожній із них.

Люй Шу Сян (吕叔湘), досліджуючи категорію модальності й модальні слова, зазначає, що між модальними частками і категоріями модальності не існує повної відповідності, адже одна й та сама модальна частка може використовуватися для реалізації різних відтінків модальності, а один і той самий відтінок модальності може реалізуватися в мовленні за допомогою різних часток [2, с. 231].

До таких досліджень також можна віднести працю Сюй Цзін Нін (徐晶凝), у якій вона розкриває сутність поняття дискурсивної модальності як граматичної і семантичної категорії в сучасній китайській мові, її зв'язків із поняттями об'єктивності, суб'єктивності й інтерсуб'єктивності, а також міри її представленості в національній картині світу китайців [6, с. 4]. Автор також приділяє увагу дослідженню засобів реалізації дискурсивної модальності – модальних модифікаторів, зосереджуючи увагу і на модальних частках, зокрема на частці 着呢 *zhene*.

Постановка завдання. Отже, метою цього дослідження є аналіз модальної частки 呢 *ne* в сучасній китайській мові з погляду її функціонально-семантичних характеристик.

Виклад основного матеріалу. Як і будь-який модальний модифікатор, модальні частки допомагають реалізувати різні модальні відтінки у висловленні. Зазвичай вони виступають додатковим модальним маркером, тоді як основна роль у реалізації модальності належить граматичним засобам (напр., спосіб дієслова, модальні дієслова тощо). За допомогою модальних часток на висловлення з першопочатковим модальним значенням накладається «рамка» з додатковим значенням.

Згідно з китаєзнавчими дослідженнями [3, с. 410–411], модальні частки самостійно чи разом з інтонацією можуть надавати реченню нових модальних значень і є специфічною рисою сучасної китайської мови. Хоча модальні частки – не єдиний засіб реалізації семантики модальності у висловленні, вони є певною мірою абстрактним і складним мовним засобом: одна й та сама частка у різних реченнях може реалізувати різні функції залежно від контексту і комунікативної ситуації. Модальна частка не має тону, вживається в кінці висловлення й оформлює його загалом, вона є одним із найбільш граматикалізованих засобів реалізації модальності в сучасній китайській мові.

Ма Цзяньчжун (马建忠) вважав, що модальна частка в китайській мові відіграє ту ж саму роль, як і граматичні засоби реалізації категорії способу дієслова в європейських мовах, крім того, може передавати два модальні значення: повідомлення про достовірне і повідомлення про недостовірне (сумнівне) [6, с. 76]. На сучасному етапі, на жаль, ця теорія не отримала однозначної підтримки, і трактування модальних часток у сучасних лінгвістичних розвідках здебільшого зводиться до чотирьох значень – повідомлення (陈述), запитання (疑问), спонукання (祈使) й оклику (感叹), тим самим повністю нівелюючи системні особливості й специфіку класу модальних часток. Насправді модальні частки вже містять певне значення, незалежно від того, в якому реченні вони використовуються, їхня функція полягає у маркуванні модальності в реченні, а також у вираженні ставлення мовця не лише до повідомлюваного, а й до співрозмовника.

Сучасні лінгвісти виокремлюють низку найбільш вживаних модальних часток – 啊 *a* (її варіанти 啦 *la*, 哇 *wa*, 呀 *ya*, 哪 *na*), 吗 *ma*, 吧 *ba*, 呢 *ne* тощо. Модальна частка 呢 *ne* становить окремий інтерес для лінгвістичного дослідження у зв'язку з широким спектром її використання у мовленні.

Люй Шу Сян (吕叔湘) зазначає, що ця модальна частка раніше записувалася ієрогліфом 哩 *li* і лише пізніше стала записуватися як 呢 *ne* (呐) [2, с. 234].

Згідно з загальною теорією [3, с. 419; 7, с. 412–413], 呢 *ne* може використовуватися в різних типах речень. У **питальних реченнях** (疑问句), а точніше, в спеціальних запитаннях, ця модальна частка виконує пом'якшуючу роль, адже в реченнях такого типу зазвичай присутня семантика здивування чи сумніву, а також використовуються питальні займенники 谁, 哪儿, 什么 тощо. Найчастіше в реченнях зі спеціальним запитанням інтонація наприкінці речення підвищується, проте вона не є чинником модальності у реченні. Наприклад:

咱们送给她什么礼物呢? – То що ж ми їй подаруємо?

Іноді в таких реченнях питальний займенник може бути відсутнім, питання формується за допомогою додавання до іменного словосполучення частки 呢 *ne*, в такому реченні запитується «де знаходиться людина?» [3, с. 420]. Наприклад:

李院长, 学生呢? (学生在哪儿?) – Директоре Лі, а студенти? (Де студенти?)

Особливістю модального модифікатора 呢 *ne* у таких реченнях є те, що він має вживатися за певних контекстуальних умов – в таких випадках мовець вважає, що його співрозмовник знає відповідь на поставлене запитання.

Деякі дослідження [6, с. 168] вказують на те, що такі речення – це не скорочена форма запитання, а особлива форма – «темагичне запитання» («主位问») – «non-interrogative constituent + particle *ne*» question). У цьому разі мовець за допомогою вживання модальної частки 呢 *ne* вказує слухачу відновити рему, спираючись на попередній контекст. Мовець таким чином повідомляє слухачу, що вони разом володіють контекстом ситуації, темагична частина повідомлення вже їм відома, тому її можна опустити.

У питальних реченнях із формальними показниками запитання 呢 *ne* також виконує функцію розпитування, досконального вивчення проблеми з боку мовця (探究疑问) [8, с. 364]. Такі речення зазвичай супроводжуються питальною інтонацією (хоча вона не є засобом творення запитання), функція якої полягає у тому, щоб висловлення сприймалося слухачем не як наказ, а як прохання (пом'якшуюча функція 呢 *ne*). Наприклад:

这是怎么回事呢? – Так що тут трапилось? (формальним показником запитання є 怎么; 呢 *ne* = «Розкажи мені, будь ласка, що тут трапилось»)

Таким чином, 呢 *ne* як дискурсивний маркер показує, що учасники розмови мають певні знання щодо ситуативного контексту, мовець знає, що слухач має певною мірою обізнаний щодо ситуації і має певне ставлення до неї, і тому нагадує слухачеві дати відповідь на запитання.

呢 *ne* іноді використовується в реченнях з альтернативним запитанням, тим самим виконує функцію пом'якшення – мовець хоче, щоб слухач сприймав його слова як прохання дати пораду, висловити свою думку, проконсультувати [3, с. 420]. Наприклад:

明天早上是我值班呢, 还是你值班呢? – Завтра вранці я чергую чи ти?

Модальна частка 呢 *ne* також може використовуватися в **розповідних реченнях** (陈述句), вона виконує функцію маркера модальності достовірності описаної ситуації – це одна з базових функцій цієї модальної частки [7, с. 413]. Наприклад:

这里的山水可真壮丽呢! – Пейзажі тут дійсно надзвичайні!

Ч. Лі та С. Томпсон зазначають, що 呢 *ne* в розповідних реченнях має семантичну функцію вказування слухачеві на те, що інформація, яка передається в реченні, є відповіддю мовця на деякі претензії, очікування або вірування з боку слухача (Response to Expectation) [5, с. 300–301]. В основі цієї функції лежить привертання уваги слухача до інформації, яка міститься у висловленні, адже вона є реакцією на очікування співрозмовника. Порівняймо:

他是工人。 – Він робочий.

他是工人呢。 – Він робочий. (Повна інформація, яка передається в цьому реченні: *Слухай, він робочий.*)

Крім того, *呢* не в розповідних реченнях вказує на достовірність ситуації, несе значення «ти, напевно, не знаєш, я розповім тобі» [8, с. 364]:

这个话剧的情节挺有意思呢。 – Сюжет цієї п'єси дійсно дуже цікавий! (Мовець хоче привернути увагу слухача й переконати його в тому, що сюжет насправді цікавий).

За твердженням Сюй Цзін Нін (徐晶凝), трактувати функцію *呢* можна так: мовець на основі обміну думками уточнює певний факт (акцентує увагу на новій інформації) і пропонує слухачеві звернути на це увагу. Таким чином, якщо мовець під час розмови використовує модальний модифікатор *呢* не, акцент зосереджується на таких двох аспектах: 1) мовець заздалегідь знав чи припускав, що у слухача є своє особисте ставлення чи міркування щодо ситуації; 2) мовець розуміє, що те, що він зараз говоритиме, не збігається з поглядами чи думками співрозмовника, і тому уточнює певний факт, наголошує на ньому й привертає увагу слухача. Модальна частка *呢* не в розповідних реченнях часто вживається для підтвердження достовірності певної інформації [6, с. 156–160]. Наприклад:

她转向他, 异常的冷静, 带着轻蔑的语气说: “你才是不可理喻呢, 桑, 你把我在这城堡的第一次宴会弄糟了。”

“那么, 好吧, ” 他生气地说。

Вона повернулася до нього, і надзвичайно спокійно, принизливим тоном сказала: «Сане, а ти й справді нестерпний! Ти повністю зіпсував мій перший бенкет у замку».

Він розсердився: «Ну, добре, зрозуміло». (У цьому прикладі мовець висловлює своє ставлення до співрозмовника, акцентує на цьому, намагаючись привернути увагу слухача).

Найбільш повно така функція модальної частки *呢* не проявляється у 3 сталих конструкціях: 1) 才..... 呢; 2) 还..... 呢; 3) 可..... 呢. У таких випадках у реченні наявний відтінок перебільшення з метою привернути увагу слухача, зробити акцент на певній інформації [4, с. 616]. Наприклад:

1) 我才不会把他们叫做朋友呢。 – Я аж ніяк не можу назвати цих людей своїми друзями. (Мовець заперечує, хоче довести істинність того, про що він говорить).

2) 这种欺骗女子的手段, 十分卑污, 亏你还相信他呢。 – Так обманювати жінку, так підступно, а ти ще й віриш йому! (Мовець виражає

певне незадоволення й вказує слухачеві на неправильність його думок).

3) 这里的人可真不少呢! – А тут і справді немало людей! (Мовець підкреслює наявність великої кількості, це значення емоціонується).

Модальна частка *呢* не може використовуватися для *паузи* (用于停顿) всередині речення, реалізуючи модальність достовірності [7, с. 413; 3, с. 422–423]:

1) після підмета, реалізує семантику «що стосується...» («至于»), «кажучи про...» («要说»), використовується у переліку чи зіставленні. *呢* не в такому разі виконує пом'якшуючу функцію. Наприклад:

李先生呢, 是个非常不可靠的人, 你别相信他呀。 – А пан Лі, це дуже ненадійна людина, не довіряй йому;

2) у підрядній частині складнопідрядного речення умови, несе функцію надання можливості собі чи співрозмовнику обміркувати ситуацію. Наприклад:

要是不去呢, 他们会怀疑我撒谎。 – Якщо не піду, вони можуть запідозрити, що я брешу;

3) використовується для того, щоб висловити думку мовця або пояснити причину, *呢* не тут також має пом'якшуючу функцію:

旁人看了这种热情场面, 总以为他们是至亲好友。其实呢, 以前他们并不相识。 – Сторонні люди, спостерігаючи таку дружню та теплу обстановку, завжди думали, що вони найкращі друзі, але насправді ж вони раніше навіть не були знайомі;

4) після інших членів речення для акценту на інформації:

而现在呢, 还应该加上一项: 这是一座社会主义的大工业城市! – Але ж зараз треба додати ще один пункт: це соціалістичне місто з розвинутою промисловістю!

Тобто, коли *呢* не вживається в середині речення і супроводжується паузою, мовець хоче показати, що у нього є певні сумніви, або він вважає, що його співрозмовник не розуміє ситуацію, і хоче все йому роз'яснити.

У реченнях із якісним присудком *呢* не часто замінюється на модальний модифікатор *着呢* *zhene*. Він був утворений від показника процесуальності дії *着呢* *zhe* і модальної частки *呢* не, і згодом закріпився як модальна частка в реченнях із якісним присудком, за допомогою якої мовець акцентує увагу на високому ступені прояву певної ознаки чи характеристики. Після закріплення у формі модального модифікатора *着呢* *zhene* не має зв'язку з позначенням процесуальності дії [6, с. 174]. У таких реченнях якісний присудок

зазвичай не може бути оформлений прислівниками ступеню й міри чи комплементом ступеню й міри [7, с. 667]. Наприклад,

这个季节, 山上开满了野花, 漂亮着呢。 – У цю пору року гори всі вкриті квітами, надзвичайно гарно.

终于回到老家了, 我兴奋着呢。 – Нарешті повернувся додому, і я дуже схвилюваний.

У наведених вище прикладах мовець підкреслює достовірність ситуації, ступінь інтенсивності ознаки, акцентує увагу слухача на цьому факті.

Як було зазначено вище, *呢 ne* підкреслює достовірність певної інформації, про яку йдеться в розмові, проте її функції відрізняються від функцій модальної частки *的 de*. Люй Шу Сян (吕叔湘) пояснює таку відмінність тим, що масштаби використання *的 de* не такі широкі: вона, на відміну від *呢 ne*, лише вказує на достовірність факту, на впевненість мовця у тому, про що йдеться в розмові [2, с. 239]. Модальна частка *呢 ne* не просто виражає впевненість мовця у достовірності інформації, а й акцентує на ній увагу. За допомогою *呢 ne* мовець вказує на очевидність достовірності інформації з першого погляду і ніби намагається переконати в цьому слухача. Порівняймо:

那个地方很危险的。 – Там дуже небезпечно.

那个地方很危险呢。 – [Адже] там дуже небезпечно.

У першому прикладі мовець засвідчує достовірність того факту, що там дуже небезпечно, адже він напевно це знає. У другому прикладі мовець намагається переконати слухача у небезпечності того місця, ніби кажучи «я знаю, що я говорю», «сам подивися, переконайся», «повір мені, кажу тобі».

З огляду на те, що *呢 ne* з-поміж іншого має на меті переконати мовця, виникає питання, наскільки вільно може мовець нею користуватися у будь-якій розмові. Сюй Цзін Нін (徐晶凝) наголошує на тому, що, хоча мовець і акцентує увагу слухача на певній інформації, проте це лише пропозиція, а не наказ, і слухач сам вирішує, чи він погоджується з цією думкою, його ніхто ні до чого не змушує [6, с. 172]. Таким чином, з погляду ввічливості *呢 ne* є адекватним засобом реалізації модальності достовірності, адже показує, що мовець приділяє увагу слухачу й поважає його. На додаток *呢 ne* показує, що мовець зацікавлений у тому, що думає слухач, він буде радий почути його думку, крім того, вживання *呢 ne* сприяє встановленню комунікації між співрозмовниками, зближує їх під час комунікації.

Висновки. Отже, з огляду на зазначене вище, можна зробити висновок, що система модальних часток у сучасній китайській мові потребує подальших детальних досліджень. Аналіз функціонально-семантичних особливостей модальної частки *呢 ne* підтверджує той факт, що модальні частки є специфічною складовою частиною граматичної структури сучасної китайської мови, крім того, відіграють одну з найважливіших ролей у реалізації в мовленні категорії модальності. Аналіз модифікатора *呢 ne* як модального маркера дозволив встановити не лише його базові функції – реалізацію модальності достовірності, а й також дослідити його як маркер взаємозв'язку людської свідомості з мовними формами, вивчити його функціонування в контексті інтерсуб'єктивності – відображення ставлення мовця не лише до ситуації, а й до слухача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сорокін С.В. Турецька й українська мови в системі координат «ВИД – ЧАС – МОДАЛЬНІСТЬ»: монографія. К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. 341 с.
2. Люй Шу-сян. Очерк грамматики китайского языка. Ч. 1. Категории. М.: Наука, 1965. 349 с.
3. 刘月华. 实用现代汉语语法. 北京: 商务印书馆, 2006. 1005页.
4. 房玉清. 实用汉语语法. 北京语言学院出版社, 1992. 513页.
5. Li Charles N., Thompson Sandra A. Mandarin Chinese. A Functional References Grammar. Berkeley&Los Angeles: U. of California Press, 1989. P. 691.
6. 徐晶凝. 现代汉语语话情态研究. 昆仑出版社, 2008. 387页.
7. 吕叔湘. 现代汉语八百词: 增订本. 北京: 商务印书馆, 2016. 760页.
8. 左思民. 汉语的形式与功能研究. 刘丹青著. 北京: 商务印书馆, 2009. 541页.